

of the tasks set before the Ukrainian state.

It was also established that there are no objective grounds for changing the definition of evidence established in the theory of the criminal process, which defines it as a cognitive activity of authorized subjects in a specific procedural form. The term "evidence" is a legal and procedural term with its own specificity.

The issue of the subject of proof was analyzed and its structure was determined. In the theory of criminal procedural evidence, the concept of the subject of evidence is considered key, as it determines what exactly must be proven in criminal proceedings. This refers to a set of real-world phenomena, the knowledge of which is necessary to achieve the goal of criminal justice. The concept of "proof" is also inextricably linked with another term – "limits of proof", which is introduced to ensure the reliability of establishing circumstances that are important in a criminal investigation.

The article also considers approaches to understanding the essence and range of subjects of criminal procedural evidence.

It is emphasized that determining the correct limits of proof is a key element in establishing all the circumstances that need to be proven in criminal proceedings. Mistakes in determining these limits can lead to either an infinite or an incomplete establishment of the facts to be proved. The effectiveness of a quick, complete and objective investigation and trial depends on the correct formulation of the subject matter and the limits of proof. Despite the importance of these legal aspects in the practice of the criminal process, they do not have a clear legal definition.

Keywords: *proof, subject of proof, limits of proof, evidence, criminal proceedings, actor of proof.*

УДК 343.1

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-191-194



Юлія МАРІНА ©

викладач

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Проаналізовано питання застосування поліграфа у кримінальному провадженні та формування доказової бази під час розслідування злочинів за його допомогою. Розглянуто історію походження поліграфології та приклади застосування поліграфа в зарубіжних країнах. Також досліджено практичний досвід застосування поліграфа загалом і в діяльності правоохоронних органів зокрема. Піддано критичній оцінці правове регулювання відносин під час застосування поліграфа правоохоронними органами і в країні у цілому. Акцентовано увагу на можливих перспективах розвитку законодавчого врегулювання використання поліграфа, надано оцінку та практичні рекомендації щодо досліджуваного питання, що є важливими для правозастосовної практики.

Ключові слова: *кримінальне провадження, поліграф, поліграфолог, психофізіологічна експертиза, історія розвитку поліграфа, детектор брехні, поліграфологія, наука, правоохоронні органи.*

Постанова проблеми. Понад 20 років поліграфологія в Україні виборює своє місце у праві використовуватися в роботі правоохоронних органів України. Багато юристів, чиновників вважають цей напрям безперспективним та таким, що порушує норми законодавства. Повільний темп розвитку поліграфології спричинений відсутністю підтримки держави, і все, чого досягнуто на сьогоднішній день, практично тримається на ентузіазмі асоціації поліграфологів та іноземних волонтерів.

Переломним моментом щодо застосування поліграфа стало прийняття Кримінального процесуального кодексу України у 2012 р., так як до цього ставлення до поліграфічної діяльності було негативним. І хоча в кодексі не міститься прямих норм, що могли б регулювати діяльність щодо використання поліграфа, але і заборона на використання досліджень під наглядом поліграфа також відсутня. Аналізуючи

© Ю. Маріна, 2023

k_kdp@dduvs.in.ua

вищезазначене, маємо наголосити на тому, що є потреба реалізувати відповідне наукове дослідження та розробити відповідні законодавчі зміни, котрі повною мірою могли б регулювати застосування поліграфа у кримінальному провадженні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Окреслена проблематика неодноразово розглядалася науковцями, вченими, психологами та психіатрами, такими як: О. Мотлях, Р. Белкін, Ю. Орлов, Г. Кравцова, Я. Комісарова, Т. Морозова, Ю. Холодний, М. Селіванова, О. Сошников, Н. Сьоміна, Ю. Меркулова, О. Єфремов, В. Черней, Ж. Половнікова.

Метою статті є дослідження особливостей застосування поліграфа в Україні та світі в історико-правовому аспекті та аналіз впровадження поліграфа в роботу органів поліції на основі норм чинного законодавства. Необхідно також розглянути переваги та недоліки використання поліграфа у кримінальному провадженні і важливість врахування цих аспектів при вирішенні питання про його застосування в конкретних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Використання поліграфа у кримінальному провадженні має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивними вважаємо такі, що допомагають під час розслідування: поліграф може допомогти виявити недостовірність свідчень та показань підозрюваних, що може сприяти розслідуванню і виявленню правди. Крім того, поліграф може використовуватися як засіб тиску: іноді можливість проведення поліграфічного тесту може змусити підозрюваних більше співпрацювати з правоохоронними органами та розкрити важливу інформацію. Підозрювані, які знають про можливість застосування поліграфа, можуть утриматися від брехні, зменшуючи тим самим його корисність для правоохоронних органів. Негативним аспектом є те, що поліграф не є абсолютно надійним інструментом. На результати тесту можуть впливати фізіологічні, психологічні та інші фактори. Використання поліграфа може порушити приватність особи та її права. Проведення поліграфічного тесту може чинити психологічний тиск на підозрюваних, що, у свою чергу, може призвести до некоректних результатів. Загалом використання поліграфа у кримінальному провадженні має свої переваги та недоліки, і важливо ретельно враховувати всі ці аспекти при вирішенні питання про його використання в конкретних ситуаціях.

У правозастосовній практиці сучасний поліграф використовується у таких випадках:

- службові розслідування та спеціальні (внутрішні) перевірки;
- кадровий скрінінг, психологічний відбір кандидатів для заміщення вакантних посад;
- у межах досудового та судового провадження, щодо вчинення кримінальних та інших правопорушень.

Але використання поліграфа за цими напрямками пов'язане з проблемами через відсутність відповідної нормативної бази та достатньої практики [1].

У сучасних реаліях основними користувачами перевірок із використанням поліграфа є комерційні структури. Активно впроваджують поліграф у свою діяльність банківські установи, автотранспортні компанії та інші приватні підприємства. Цікаво, що в Європі тести на поліграфі не використовують, оскільки не вважають їх надійним доказом. Федеральний суд Німеччини постановив, що такі докази є недопустимими. У Великій Британії тести на детекторі брехні не використовують у кримінальному провадженні через побоювання з приводу надійності. В Індії в 2010 р. Верховний суд постановив, що ніхто не буде перевірятися на поліграфі без його згоди. Таким чином, перевірка можлива лише за згодою відповідача. В Ізраїлі, Австралії та Канаді було визнано, що поліграфи не можуть використовуватися як докази в цивільних та кримінальних справах. У США людина обов'язково повинна надати згоду на проведення тесту, щоб ці докази можна було долучити до справи. Є штати, в яких допускається використання тестів на поліграфі: Алабама, Арізона, Арканзас, Каліфорнія, Делавер, Джорджія, Айдахо, Індіана, Айова, Канзас, Невада, Нью-Джерсі, Північна Дакота, Огайо, Юта, Вашингтон, Вайомінг. Перевірка на поліграфі неможлива, навіть якщо обидві сторони дали на неї згоду, у Нью-Йорку, Техасі, Іллінойсі, Пенсильванії та Колумбії [4, с. 134–137].

Аналіз практики зарубіжних країн, де використання поліграфа закріплено на законодавчому рівні, дозволяє констатувати, що його застосовують у двох напрямках кримінального процесу: під час проведення слідчих дій та у кримінальному судочинстві. У тих країнах, де використання поліграфа нормативно неврегульоване, серед яких і Україна, такий прилад переважно використовують у кадровій роботі та правоохоронній

діяльності. Наразі поліграф має широке практичне застосування та апробований під час найму працівників на роботу, планових, періодичних перевірок персоналу.

Маємо низку питань щодо використання поліграфа у кримінальному провадженні, котрі потребують системного вивчення та закріплення на законодавчому рівні. Вважаємо цей напрям актуальним для слідчої та судової діяльності. Сучасні науковці-поліграфологи поділяють поліграфічні дослідження на два напрями: криміналістичний і слідчий. На жаль, використання поліграфа у кримінальному судочинстві України не регламентовано. Зацікавлені організації багаторазово подавали запити про те, чи правомірно все ж таки використовувати поліграфічні дослідження. Та вони отримали одну відповідь від Верховного Суду України та три відповіді від Генеральної прокуратури. І жодний із цих документів так і не дав чіткої відповіді щодо права користуватися поліграфом у судовій чи слідчій практиці, однак і прямої заборони на це там не було [6, с. 13–24].

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України при проведенні слідчих дій головним є швидкість, оперативність та достовірність в отриманні інформації щодо особи, яка вчинила злочин, і для цього дозволяється використовувати необхідні методи, в тому числі з використанням технічних засобів, а Конституція України говорить, що «жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням». Тому Україна належить до тих країн світу, де застосування поліграфічних досліджень регулюється не спеціальними правовими нормами та підзаконними нормативно-правовими актами, а закріплено окремими правовими нормами закону, що охоплюють ширше коло суспільних відносин.

Військова агресія росії внесла свої корективи і в співпрацю правоохоронних органів та поліграфологів. Якщо в мирний час основні запити від спецпідрозділів України до поліграфологів надходили для встановлення винуватості у вбивствах, шахрайських схемах та розбійних нападах, то починаючи з 2014 р. спеціалістів-поліграфологів почали залучати для виявлення осіб, які працюють проти інтересів України. Завдяки поліграфу було виявлено причетних та непричетних до злочинів, тому що довести, що особа не винна, так само важливо, як і притягнути її до відповідальності. Висока точність перевірок та успіх залежить лише від досвіду та компетентності поліграфолога, його навичок та рівня підготовки. З лютого 2022 р. більшість тестувань на поліграфі проводиться для виявлення агентів спецслужб російської федерації та Білорусі й потенційних диверсійно-розвідувальних груп. Також поліграф пройшло багато чиновників та оточення президента України на предмет вербування і співпраці з країною-агресором. Українські військові, які знаходилися в полоні, та особи з центрального фільтраційного пункту проходять поліграф, щоб довести, що не завербовані окупантами. Більшість бізнесменів, які вели свою діяльність паралельно на окупованих територіях та в Україні, перевіряються поліграфологами на предмет фінансування бойовиків та співпраці з країною-агресором.

Висновки. На нашу думку, Україні необхідно створити державні установи-школи, де будуть професійно навчатися майбутні поліграфологи, отримуючи після навчання дипломи державного зразка. До навчання слід залучити найкращих спеціалістів з України та світу, щоб студенти мали змогу всебічно охопити різні методологічні підходи і отримати додаткову кваліфікацію. Такий підхід до навчання дозволить випускати першокласних спеціалістів, компетентність яких не буде викликати сумнівів як у представників влади, так і у пересічного громадянина.

Список використаних джерел

1. Мотлях О. І. Основи поліграфології : лекц. курс. Київ : Національна академія внутрішніх справ ; Освіта України, 2019. 46 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Мотлях О. І. Місце поліграфа у розслідуванні злочинів: міжнародний досвід. *Наше право*. 2011. № 4. Ч. 2. С. 134–137.
5. Історія та сучасний стан використання поліграфа у роботі з кадрами в країнах ближнього та дальнього зарубіжжя : оглядова довідка ДНДІ МВС від 30 жовтня 2006 р. вн. № 831/2.
6. Черней В. В., Мотлях О. І. Поліграфологічна діяльність як один із перспективних напрямів розвитку Національної академії внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4(109). С. 13–24.
7. Мотлях О. І. Поліграфологія : підруч. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.

Надійшла до редакції 30.11.2023

References

1. Motliakh, O. I. (2019) *Osnovy polihrafologii* [Basics of polygraphology] : lekts. kurs. Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav ; Osvita Ukrainy. 46 p. [in Ukr.].
2. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.].
3. *Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996* [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>. [in Ukr.].
4. Motliakh, O. I. (2011) *Mistse polihrafa u rozsliduvanni zlochyniv: mizhnarodnyi dosvid* [The place of the polygraph in the investigation of crimes: international experience]. *Nashe pravo*. № 4. Ch. 2, pp. 134–137. [in Ukr.].
5. *Istoriia ta suchasnyi stan vykorystannia polihrafa u roboti z kadramy v krainakh blyznoho ta dalnoho zarubizhzhia* [The history and current state of the use of the polygraph in work with personnel in the countries of the near and far abroad] : ohliadova dovidka DNDI MVS vid 30 zhovtnia 2006 r. vn. № 831/2. [in Ukr.].
6. Cherniei, V. V., Motliakh, O. I. (2018) *Polihrafologichna diialnist yak odyn iz perspektyvnykh napriamiv rozvytku Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Polygraph activity as one of the promising areas of development of the National Academy of Internal Affairs]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 4(109), pp. 13–24. [in Ukr.].
7. Motliakh, O. I. (2022) *Polihrafologhiia* [Polygraphology] : pidruch. Kyiv : Osvita Ukrainy. 550 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yuliya Marina. Some features of the use of the polygraph in the criminal proceedings in Ukraine and the world. In the article the issue of the use of the polygraph in the criminal proceedings and the formation of the evidence base during the investigation with its help is analyzed. The history of the origin of polygraphology and examples of polygraph use in foreign countries are considered.

The practical experience of using the polygraph in general and in particular in the activities of law enforcement agencies was also studied. The legal regulation of relations during the use of the polygraph by law enforcement agencies and in the country as a whole is subjected to a critical assessment. Attention was drawn to possible prospects for the development of legislative regulation of the use of the polygraph, an assessment and practical recommendations on the researched issue, which are important for law enforcement practice, were provided.

The effectiveness of the use of the polygraph during the pretrial period the investigation has been convincingly proven by investigative practice in many countries of the world. At the same time, printing technologies in are clearly applied to the criminal proceedings of Ukraine insufficient due to a number of factors, among which, first of all, legal unsettledness and underdevelopment of the necessary instrumental and methodological base. Note that the Criminal Procedure Code is in force the code of Ukraine does not contain direct references to the possibility of using the polygraph in criminal cases proceedings Likewise, the Law does not contain any instructions of Ukraine "On operative investigative activity". At the same time in there are no prohibitions in the specified regulatory legal acts receiving statements of participants in criminal proceedings from using a polygraph.

Keywords: *criminal proceedings, polygraph, polygraph examiner, psychophysiological examination, history of polygraph development, lie detector, polygraphology, science, law-enforcement agencies.*